

УДК 811.82-32

DOI <https://doi.org/10.15407/um-etnolog.2024.21.020>

МЕХ НАТАЛІЯ

докторка філологічних наук, професорка, завідувачка відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5846-505X>

МЕKH NATALIYA

a Doctor of Philology, a professor, a head of the Screen, Stage Arts and Culturology Department of M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5846-505X>

Бібліографічний опис:

Мех, Н. (2024) Художні тексти Олександра Довженка як джерело частини II словника «Одвічні слова української культури». *Українське мистецтвознавство*, 21, 20–28.

Mekh, N. (2024) Fiction Texts by Oleksandr Dovzhenko as a Source of Part 2 of the Dictionary «Eternal Words of Ukrainian Culture». *Ukrainian Art Studies*, 21, 20–28.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2024. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ХУДОЖНІ ТЕКСТИ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ЧАСТИНИ II СЛОВНИКА «ОДВІЧНІ СЛОВА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

Анотація / Abstract

Пропоноване дослідження є спробою осмислення художніх текстів знакової постаті української культури Олександра Довженка як важливого джерела другої частини словника «Одвічні слова української культури». Лексикон, як фрагмент національної культурної стратегії в умовах інформаційної агресії, є авторською лінгвокультурологічною рецепцією «буття» базових концептів у лексикографічному та текстовому вимірі (словникова та текстова реалізація). Він належить до авторських словників, побудованих за принципом «від ідеї до слова». Як відомо, серед цієї групи лексиконів немає двох подібних, тобто таких, внутрішня будова яких була б однаковою.

Словник «Одвічні слова української культури» містить особливо важливі, найпоширеніші лексичні одиниці, наскрізні концепти української культури. Наш лексикон, як і будь-який словник, є результатом суб'єктивного відбору одиниць.

Видання має впорядкування як за значенням, так і за алфавітом. У словнику три основні розділи – «ЛОГОСВІТ», «МІКРОСВІТ» та «МАКРОСВІТ», у межах яких розміщено словникові статті за абеткою. Розділ «МАКРОСВІТ» поділено на підрозділи «ПРИРОДА» та «СУСПІЛЬСТВО».

Особливої ваги заплановане видання набуває під час російсько-української війни та в процесі відновлення України. Словник дає усвідомлення унікального та своєрідного місця вітчизняної культури в європейській історії, культурі, генезі людської цивілізації загалом. Адже Україні є що запропонувати іншим народам та країнам на сучасному часовому зрізі. Мотиви та цінності, які рухають українським народом у незламному протистоянні ворогу, мужність, сво-

бодолубство та воля закарбовані в нашій генетичній пам'яті. Соціокультурні сенси та аксіологічні домінанти, що ілюструють духовне коріння українства, – усе це демонструє нам творча спадщина знакових постатей на різних часових зрізах української культури.

Переконані, що важко переоцінити роль культурних продуктів минулих століть, зокрема й художніх, музичних, театральних та кінотекстів, а також роль видатних особистостей, знакових історичних, культурних постатей, таких як Олександр Петрович Довженко. Знати погляди та переконання визнаних стовпів української культури, враховуючи ті умови, у яких їм довелося жити та творити, – це завжди запорука морального зростання та вдосконалення самих себе. В умовах зіткнення українського народу з екзистенційною загрозою, в основу якої штучно закладено та розповсюджено саме заперечення усіх його історичних, соціокультурних та навіть духовних домінант, утвердження таких підходів, поглядів та настанов – є єдиним шляхом збереження самого народу та держави.

Авторський лексикон «Одвічні слова української культури» демонструє практичну реалізацію зв'язку наукової та освітньої площин життя сучасного суспільства. Освітня сфера, особливо під час російсько-української війни, потребує лексикографічних праць нового покоління – своєрідних культурологічних дайджестів, ідеографічних лексиконів, авторських словників, які формують уявлення про історію літературної мови та її стилів як феноменів, що тісно пов'язані з історією та філософією культури та розвитком національної свідомості. Це вкрай потрібно для виховання молодого покоління українців, які мають знати історію та культуру рідної землі, плекати та зберігати її, продовжуючи справу своїх славетних пращурів.

Ключові слова: українська культура, художні тексти, кіноповість, Олександр Довженко, ціннісні орієнтири, авторський словник.

The proposed study is an attempt to understand the literary texts of the iconic figure of Ukrainian culture, Oleksandr Dovzhenko, as an important source of the second part of the Dictionary “Eternal Words of Ukrainian Culture”. The lexicon, as a fragment of the national cultural strategy in the conditions of information aggression, is the author’s linguo-cultural reception of the “being” of basic concepts in the lexicographic and textual dimension (dictionary and textual implementation). It belongs to the author’s dictionaries built on the principle of “from idea to word”. As is known, among this group of lexicons there are no two similar ones, that is, those whose internal structure would be the same.

The Dictionary “Eternal Words of Ukrainian Culture” contains particularly important, most common lexical units, cross-cutting concepts of Ukrainian culture. Our lexicon, like any dictionary, is the result of a subjective selection of units.

The publication is arranged both by meaning and alphabetically. The dictionary has three main sections: “LOGOSVIT”, “MICROSVIT” and “MACROSVIT”, within which dictionary articles are placed alphabetically. The “MACROSVIT” section is divided into subsections “NATURE” and “SOCIETY”.

The planned publication acquires particular importance during the Russian-Ukrainian war and in the process of restoring Ukraine. The dictionary gives an awareness of the unique and peculiar place of our state in European history, culture, and in the genesis of human civilization as a whole. After all, Ukraine has something to offer other peoples and countries in the modern time frame. The motives and values that drive the Ukrainian people in their indomitable resistance to the enemy, courage, freedom and will – are engrained in our genetic memory. Sociocultural meanings and axiological dominants that illustrate the spiritual roots of Ukrainianness - all this is demonstrated to us by the creative heritage of iconic figures from different time periods of national culture.

We are convinced that it is difficult to overestimate the role of cultural products of past centuries, as well as the role of outstanding personalities, iconic historical and cultural figures, such as Oleksandr Dovzhenko. Knowing the views and beliefs of recognized pillars of Ukrainian culture, taking into account the conditions in which they had to live and create, is always a guarantee of moral growth and self-improvement. In the conditions of the Ukrainian people’s confrontation with an existential threat, the basis of which is artificially laid and spread precisely the denial of all its historical, sociocultural and even spiritual dominants, the establishment of such approaches, views and guidelines is the only way to preserve the people and the state itself.

The author’s lexicon “Eternal Words of Ukrainian Culture” demonstrates the practical implementation of the connection between the scientific and educational planes of life in

modern society. The educational sphere, especially during the Russian-Ukrainian war, requires lexicographic works of a new generation - peculiar culturological digests, ideographic lexicons, author's dictionaries, which form an idea of the history of the literary language and its styles as phenomena that are closely related to the history and philosophy of culture and the development of national consciousness. This is extremely necessary for the upbringing of the younger generation of Ukrainians, who must know the history and culture of their native land, cherish and preserve it, continuing the work of their glorious ancestors.

Keywords: Ukrainian culture, literary texts, film story, Oleksandr Dovzhenko, value orientations, author's dictionary.

Вступ. Олександр Петрович Довженку у 2024 році виповнилося 130 років від дня народження. Ця постать, без сумніву, є знаковою для українського культурного простору, тому, розпочинаючи роботу над другою частиною авторського словника «Одвічні слова української культури», виникло усвідомлення, що художні тексти Олександра Довженка мають ввійти до видання.

Зробимо екскурс до історії створення названого лексикона, зокрема, його першої частини, яка вийшла друком у 2020 році в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського [див.: 3, с. 3–11]. Робота над словником «Одвічні слова української культури» тривала понад п'ять років. Це дослідження, зумовлене науково-освітніми потребами утвердження погляду на історію літературної мови та її стилів як феноменів, що тісно пов'язані з історією культури, філософією культури та розвитком національної свідомості.

Метою нашої роботи був аналіз наукових, релігійних та художніх текстів літературної мови кінця XVIII – початку XXI ст. як фрагментів лінгвокультури різних часових зрізів у міждисциплінарному вимірі; представлення реєстру *одвічних слів*, лексичних одиниць, особливо важливих для українського мовного простору, базових концептів української культури, показ їх текстової реалізації в діахронії та синхронії, відповідно до історичної змінності й сучасного стану мовної свідомості та відображення характеру спостережених у текстах процесів, тенденцій у лексикографічній праці.

Об'єкт дослідження – наукові, релігійні та художні тексти, що репрезентують український мовний і національно-культурний простір кінця XVIII – початку XXI ст. **Предмет дослідження** – *одвічні слова*, константи, наскрізні (базові) концепти української культури.

Джерельною базою роботи слугували наукові, філософські, літературознавчі та історичні тексти другої половини XIX – початку XXI ст.; релігійні (Біблія), богословські та художні тексти (Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Тичини, В. Сосюри, М. Рильського, М. Стельмаха, О. Гончара, Л. Костенко та ін. твори, а також лексикографічні праці XIX – початку XXI ст.

Розширення джерельної бази дослідження й використання методу моделювання базових концептів української культури в текстах художнього, наукового та релігійного стилів літературної мови кінця XVIII – початку XXI ст. дає змогу зробити нові акценти в трактуванні поняття міжкультурної комунікації, яка, зокрема, мотивує історичну змінність літературної мови.

Поняття *одвічні слова*, яке ми вводимо в лексиконі, розглядається в тісних синонімічних зв'язках з іншими лінгвокультурологічно значущими одиницями, зокрема з культурними концептами, константами культури.

Виклад основного матеріалу. Лексикон, як фрагмент національної культурної стратегії в умовах інформаційної агресії, є авторською лінгвокультурологічною

рецепцією «буття» базових концептів у лексикографічному та текстовому вимірі (словникова та текстова реалізація). Він належить до авторських словників, побудованих за принципом «від ідеї до слова». Як відомо, серед цієї групи лексиконів немає двох подібних, тобто таких, внутрішня будова яких була б однаковою.

Словник «*Одвічні слова української культури*» містить особливо важливі, найпоширеніші лексичні одиниці, наскрізні концепти української культури. Наш лексикон, як і будь-який словник, є результатом суб'єктивного відбору одиниць.

Видання має впорядкування як за значенням, так і за абеткою. У словнику три основні розділи – «ЛОГОСВИТ», «МІКРОСВИТ» та «МАКРОСВИТ», у межах яких розміщено словникові статті за алфавітом. Розділ «МАКРОСВИТ» поділено на підрозділи «ПРИРОДА» та «СУСПІЛЬСТВО».

Поштовхом до розподілу саме на такі розділи виявилася, до певної міри, філософська система поглядів Г. Сковороди, яка трансформувалася у власне бачення поділу *одвічних слів*, базових концептів на абстрактні поняття духовної сфери буття та конкретні поняття, що стосуються людини зокрема та світу загалом.

Коли йдеться про літературну мову того або іншого періоду, то обов'язково робиться акцент на словниках як на фундаменті знайомства з мовою. Умовно ми поділили кожну словникову статтю на відомості, що містяться в загальномовних лексикографічних джерелах ХІХ–ХХ ст. про визначення кожної лексичної одиниці (*одвічного слова*) та її слововживання в хронологічному порядку від текстів кінця ХVІІІ ст. до сучасних зразків літературної мови. Тобто кожна словникова стаття містить словникову та текстову реалізацію відповідного концепту.

У блоці «Словникова реалізація концепту» охоплено загальномовні тлумачні та перекладні лексикографічні джерела ХІХ–ХХ ст., а саме: Словарь української мови 1909 року (Б. Грінченка), Словник українсько-російський 1927 року (А. Ніковського), Російсько-український академічний словник 1924–1933 років (А. Кримського, С. Єфремова), Російсько-український словник 1930 року (О. Ізюмова), Словник української мови в 11 томах та Словник української мови 2012 року (В. Жайворонка).

Усвідомлюємо, що у вітчизняному лінгвокультурному просторі існує значно більше словників, ніж ми використали, проте для себе ми вбачаємо важливість та значущість проаналізованих лексикографічних праць саме для нашого лексикона. Згадані словники є знаковими та інформативними для відповідного часового зрізу і містять важливі лінгвокультурологічні відомості.

У блоці «Текстова реалізація концепту» інформацію згруповано за часовими зрізами. Зауважимо, що існує багато періодизацій історії української літературної мови. І ми, безумовно, не претендуємо на їх переосмислення, проте наш матеріал візуалізуємо в таких часових зрізах:

ПЕРШИЙ ЧАСОВИЙ ЗРІЗ нашого лексикона – **кінець ХVІІІ ст.** Словник фіксує *одвічні слова*, наскрізні концепти та демонструє їх реалізацію в текстах Григорія Сковороди. На думку Дмитра Чижевського, філософський стиль Сковороди – це своєрідний поворот філософічного думання від форми мислення в поняттях до якоїсь первісної форми мислення – до мислення в образах та через образи. Він повертається від термінологічного вжитку слів до їх символічного вжитку. Сковорода пристосовує скарби філософської термінології до свого стилю думання: поняття стають символами.

Дзеркалом, у яке філософ пропонує дивитися постійно, осмислюючи, усвідомлюючи Бога та людину, виступає Біблія. У ній відбиваються та зводяться до спільних значень численні біблійні образи.

Загальномовні словники насамперед фіксують прямі значення досліджуваних *одвічних слів*. Індивідуальний словник Григорія Сковороди та тексти Біблії відбивають спільну для цих лінгвокультурних концептів тенденцію до переносного вживання і трансформації їхньої семантичної структури. Цей процес характеризується взаємодією категорій абстрактного та конкретного, загального та одного.

ДРУГИЙ ЧАСОВИЙ ЗРІЗ нашого лексикона – **XIX ст.** Насамперед це тексти Тараса Шевченка. Доробок Великого Кобзаря посідає помітне місце в історії української літературної мови та є унікальним культурним продуктом своєї епохи. Художньо-мовна спадщина Шевченка належить до культурного фонду нації, і значення його мовотворчості як початку нової української літературної мови важко переоцінити. Тому ми простежуємо функціонування *одвічних слів* української культури в його художніх текстах.

До цього часового зрізу – XIX ст. – належить і мовотворчість Пантелеймона Куліша, яка також представлена в нашому лексиконі.

ТРЕТІЙ ЧАСОВИЙ ЗРІЗ, представлений у словнику, – **межа XIX–XX ст.** Джерелом нашого словника, цілком природно, стала творча спадщина Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Грушевського, Володимира Вернадського та ін. Осягнути мовосвіт Івана Франка робить спроби не одне покоління дослідників, його інтелектуальний і мистецький досвід ще належним чином не прочитані. Нашу увагу насамперед привернула глибинна філософська й культурна наснаженість його текстів, багатство словника, специфіка його мовної естетики. Осмислення історії українського народу, його національно-мовної свідомості можна назвати домінантами наукової й публіцистичної спадщини Михайла Грушевського, саме тому важко переоцінити значення його текстів для лінгвокультурологічної рецепції. Загалом мовні практики всіх залучених до словника авторів цього періоду важко порівнювані, проте дуже інформативні щодо текстової реалізації базових концептів української культури.

ЧЕТВЕРТИЙ ЧАСОВИЙ ЗРІЗ – XX ст., представлений текстами Івана Огієнка (і наукові твори, і переклад Біблії), Павла Тичини, Максима Рильського, Михайла Стельмаха, Олеса Гончара та ін. Цей період характеризується розмаїттям творчих і наукових пошуків, що, безумовно, відбилося на індивідуальних мовних практиках митців.

Завершує блок **П'ЯТИЙ ЧАСОВИЙ ЗРІЗ – межа XX–XXI ст.** Джерелом нашого лексикона стали сучасні філософські тексти, зокрема твори Сергія Кримського, Ліни Костенко, сучасні переклади Біблії та ін. Змістовою домінантою (а також своєрідним критерієм відбору матеріалу) стало відродження духовності українства, зокрема, відбиття цього процесу в текстах різних стилів.

Добір текстів у пропонованому словнику – це авторська рецепція матеріалу. Без сумніву, ми не претендуємо на вичерпність, проте наша візія саме такого контенту лексикона є нашим свідомим умотивованим вибором. Нині робота триває вже над другою частиною словника.

Отже, реєстрові одиниці словника – концепти – згруповано в три розділи.

Перший розділ – «ЛОГОСВІТ». Ця концептосфера представлена поняттями, що пов'язані з духовною сферою, вірою та моральністю людини. Розділ охоплює наскрізні концепти релігійної картини світу, що функціонують у літературній мові в текстах різних часових зрізів.

Другий розділ – «МІКРОСВІТ». Ця концептосфера представлена поняттями, що пов'язані з людиною, її діяльністю тощо.

Третій розділ – «МАКРОСВІТ». Ця концептосфера представлена поняттями, що пов'язані зі світом загалом. Розділ поділено на два підрозділи: «ПРИРОДА» та «СУСПІЛЬСТВО». Усі ці поняття репрезентовані як у лексикографічних джерелах, так і в досліджуваних текстах різних часових зрізів.

Кожен часовий зріз має свої особливості, а *одвічні слова*, константи, культурні концепти оприявнюють нові смисли в різні періоди розвитку української літературної мови [див.: 1. Передмова].

Під час роботи над другою частиною словника «Одвічні слова української культури» – часовий зріз ХХ ст. – виникла потреба розширити перелік знакових постатей та внести до джерельної бази їхні літературні тексти як фрагменти культури відповідної епохи. Так, літературні тексти Олександра Довженка стали джерелом авторського лексикона, зокрема, другої частини словника. Вони ввійшли до блоку «Текстова реалізація концепту», де інформацію згруповано за часовими зрізами. Отже, подаємо її до четвертого часового зрізу – ХХ ст. Адже, саме в цей період жив і творив митець.

До першого розділу «ЛОГОСВІТ» входять такі словникові статті: *АРХАНГЕЛ / АРХИСТРАТИГ, БОРОТЬБА, ВІДРОДЖЕННЯ, ГОСПОДЬ, ДОБРО, МИР, НАДІЯ, ПЕРЕМОГА, СВОБОДА, СЛАВА, ТВОРЕЦЬ, ЦЕРКВА, ЩАСТЯ* та інші словникові статті. А текстову реалізацію ілюструють такі контексти Олександра Довженка:

Але більш за все на світі любив я музику. Коли тихого вечора, десь перед Петром і Павлом, починав наш батько клепати косу, ото й була для мене найчарівніша музика. Я любив її так, і жадав так, як хіба ангели жадають церковного дзвону на Паску, прости ГОСПОДИ за порівняння [«Зачарована Десна»];

Неспокій, рух і БОРОТЬБУ я бачив скрізь – в дубовій, вербовій корі, в старих пенях, у дуплах, в болотній воді, на поколупаних стінах [«Зачарована Десна»];

На якусь мить настала тиша. Над хатою піднялись у небо голуби, знаменуючи МИР і благодать [«Зачарована Десна»];

Тарас тоді, дідів батько, брав мене на руки і розповідав про Десну, про трави. А голос у нього був такий добрий, і погляд очей, і величезні, мов коріння, волохаті руки були такі ніжні, що, напевне, ніколи й нікому не заподіяли зла на землі, не вкрали, не вбили, не одняли, не пролили крові. Знали труд і МИР, щедроти й добро [«Зачарована Десна»];

Я вийшов з провулка на вулицю в НАДІЇ, чи не йде ще хто-небудь, кого б я не міг вшанувати. Та вулиця була порожня. Я постояв трохи і пішов ще раз до діда творити добрі діла [«Зачарована Десна»];

<...> автор поспішає зробити відразу деякі визнання: в його реальний повсякденний світ що не день, то частіше починають вторгатись спогади.

Що викликає їх? Довгі роки розлуки з землею батьків, чи то вже так положено людині, що приходить час, коли вивчені в давно минулому дитинстві байки й молитви вирунають у пам'яті і заповоняють всю її оселю <...> А може що й те і друге разом і в такій же мірі, як і непереможне бажання, перебираючи дорогоцінні дитячі іграшки,

що завжди десь проглядають в наших ділах, усвідомити свою природу на ранній до-світній зорі коло самих її первісних джерел. І перші РАДОЩІ, і вболівання, і чари пер-ших захоплень дитячих <...> [«Зачарована Десна»];

Жили ми в певній гармонії з силами природи. Зимом мерзли, літом смажились на сонці, восени місили грязь, а весною нас заливало водою, і хто цього не знає, не знає РАДОСТІ і повноти життя [«Зачарована Десна»];

Весна пливла до нас з Десни. Тоді ніхто не чув перетворення природи і вода тоді текла туди і як попало. Часом Десна розливалась так пишно, що у воді потопали не тільки ліси й сінокоси. Цілі села тоді потопали, гукаючи собі порятунку. І тут починалася наша СЛАВА [«Зачарована Десна»];

Дивно й жалісно часом думати, що нема у нас сили і ясності духу проїнятися щоденним розумінням ЩАСТЯ життя, мінливого в постійній драмі й радості, і що так багато краси марно проходить мимо наших очей [«Зачарована Десна»];

Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, що й досі, дивлячись часом униз, не втратив ЩАСТЯ бачити оті зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах [«Зачарована Десна»].

До другого розділу «МІКРОСВІТ» вводимо такі словникові статті, як: ВОЇН, БРАТ, СЕСТРА, БУДІВНИЧИЙ, ГОСПОДАР, ГОСПОДИНЯ, ДІВЧИНА, ХЛОПЕЦЬ, ПОДРУЖЖЯ та ін. А текстова реалізація представлена такими контекстами О. Довженка:

Полум'яний дід довго не міг процахнути. Він був пристрасний ВОЇН і випивав після бійки добрий глек холодної води, не забуваючи перехрестити воду перед тим, як пити [«Зачарована Десна»];

Вони билися великими кілками, граблицями, держаками вил, тримаючи їх в обох руках, як древні ВОЇНИ [«Зачарована Десна»];

Ніколи не треба забувати про своє призначення і завжди пам'ятати, що МИТЦІ покликані народом для того, аби показувати світові насамперед, що життя прекрасне, що само по собі воно є найбільшим і найвеличнішим з усіх мислимих благ [«Зачарована Десна»].

До третього розділу «МАКРОСВІТ» ввійшли такі словникові статті:

- до підрозділу «ПРИРОДА»: БУЗОК, ВИНОГРАД, ВИШНЯ, ВОЛОШКА, ОЗЕРО та ін. Відповідно текстова реалізація:

Поспіли груші й яблука на Спаса. Малина й ВИШНЯ одійшли давно. Штани мені пошили нові, з довгими холошами, й повели до школи [«Зачарована Десна»];

Часом вони ганялися один за одним, гукаючи так голосно і страшно, що луна йшла по Десні, понад Черв'яковим лісом і понад тихими, таємничими ОЗЕРАМИ [«Зачарована Десна»];

Я лежу на возі. Навколо, спинами до мене, дід і батько з косарями. Мене везуть у царство трав, річок і таємничих ОЗЕР [«Зачарована Десна»];

- до підрозділу «СУСПІЛЬСТВО»: БУЛАВА, ВІЙСЬКО, ГЕРБ, ГРОМАДА, ЖИТЛО, САД та ін. Відповідно текстова реалізація:

Любив гупання яблук в САДУ вечором у присмерку, коли падають вони несподівано нишком до додолу в траву. Якась тайна, і сум, і вічна неухильність закону почувались в цьому падінні плода [«Зачарована Десна»].

Переконані, що важко переоцінити роль культурних продуктів минулих століть, зокрема й художніх, музичних, театральних та кінотекстів, а також роль ви-

датних особистостей, знакових історичних, культурних постатей, таких як Олександр Петрович Довженко, у процесі формування сучасного розгалуженого культурно-інформаційного поля. Саме це поле, з одного боку, розширює існуючі горизонти нашого пізнання, а з другого, – дає можливість зануритися в глибини нашої історії та культури.

Висновки. Особливої ваги заплановане видання набуває під час військової агресії проти нашої держави та в процесі відновлення України. Словник дає усвідомлення унікального та своєрідного місця вітчизняної культури в європейській історії, культурі, у генезі людської цивілізації загалом. Адже Україні є що запропонувати іншим народам та країнам на сучасному часовому зрізі. Мотиви й цінності, які рухають українським народом у незламному протистоянні ворогу, мужність, свободолюбство та воля – закарбовані в нашій генетичній пам'яті. Соціокультурні сенси та аксіологічні домінанти, що ілюструють духовне коріння українства, – усе це демонструє нам творча спадщина знакових постатей на різних часових зрізах української культури.

Знати погляди та переконання визнаних стовпів української культури, враховуючи ті умови, в яких їм довелося жити й творити, – це завжди запорука морального зростання та самовдосконалення. В умовах зіткнення українського народу з екзистенційною загрозою, в основу якої штучно закладено та розповсюджено саме заперечення всіх його історичних, соціокультурних та навіть духовних домінант, утвердження таких підходів, поглядів та настанов є єдиним шляхом збереження самого народу та держави.

Авторський лексикон «Одвічні слова української культури» демонструє практичну реалізацію зв'язку наукової та освітньої площин життя сучасного суспільства. Освітня сфера, особливо під час російсько-української війни, потребує лексикографічних праць нового покоління – своєрідних культурологічних дайджестів, ідеографічних лексиконів, авторських словників, які формують уявлення про історію літературної мови та її стилів як феноменів, що тісно пов'язані з історією та філософією культури і розвитком національної свідомості. Це вкрай потрібно для виховання молодого покоління українців, які мають знати історію та культуру рідної землі, плекати і зберігати її, продовжуючи справу своїх славетних пращурів.

Джерела та література

1. Довженко О. П. Зачарована Десна: щоденник, кіноповість, оповідання. Харків : Фоліо, 2017. 601 с.
2. Мех Н. О. Етос українського народу: ціннісні домінанти українського культурного простору. Київ, 2022. 187 с.
3. Мех Н. Одвічні слова української культури. Словник з історії української літературної мови кінця XVIII – початку XXI ст.: базові концепти. Київ : Фоліант, 2020. 472 с.
4. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Репринт. відтворення вид. 1918 р. Київ : Абрис, 1991. 272 с.
5. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с.
6. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
7. Хроніка-2000: Україна: філософський спадок століть. Київ : Український письменник, 2000. Вип. 39–40. Ч. II. 800 с.

References

1. DOVZHENKO, Oleksandr. *Enchanted Desna: Diary, Film Story, Short Story*. Kharkiv: Folio, 2017, 601 pp. [in Ukrainian].
2. МЕКН, Nataliia. *The Ethos of the Ukrainian People: Value Dominants of the Ukrainian Cultural Space*. Kyiv, 2022, 187 pp. [in Ukrainian].
3. МЕКН, Nataliia. *Eternal Words of Ukrainian Culture. Dictionary in the History of Ukrainian Literary Language of the Late-18th – Early-21st Centuries: Basic Concepts*. Kyiv, 2020, 472 pp. [in Ukrainian].
4. ОНІЕНКО, Ivan. *Ukrainian Culture. A Brief History of the Cultural Life of the Ukrainian People*. Reprint reproduction of the 1918 edition. Kyiv: Abrys, 1991, 272 pp. [in Ukrainian].
5. SKOVORODA, Hryhorii. *Complete Collected Works: In Two Volumes*. Kyiv: Scientific Thought, 1973, vol. 1, 532 pp. [in Ukrainian].
6. SHYNKARUK, Volodymyr, editorial board's chairperson. *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Kyiv: Abrys, 2002, 742 pp. [in Ukrainian].
7. *Chronicle-2000: Ukraine: Philosophical Heritage of the Centuries*. Kyiv: Ukrainian Writer, 2000, iss. 39–40, part 2, 800 pp. [in Ukrainian].

Конфлікт інтересів

Авторка не має потенційного конфлікту інтересів, який би міг вплинути на рішення про опублікування цієї статті.

Використання штучного інтелекту

Не використовувався.

Отримано / Received 17.10.2024

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 07.11.2024